

**Татар гомуми белем бирү оешмаларында укучылар өчен татар
эдәбиятыннан олимпиада сорауларына жаваплар
(муниципаль тур, 2023-2024 уку елы) 10 нчы сыйныф**

Максималь балл – 52 балл

I. Теоретик тестлар (10 балл).

1. Сүз сэнгатенә хас сыйфатларны, билгеләрне өйрәнә торган фән (1 балл):

- 1) эдәби барыш (процесс)
- 2) эдәбият тарихы
- 3) **эдәбият теориясе**

2. Гадәттән тыш кызык, мавыктыргыч, гыйбрәтле вакыйгалар турында бәян итүче эпик (кайчак лиро-эпик) жанр (1 балл):

- 1) мәдхия
- 2) **кыйсса**
- 3) газәл

3. Урта гасыр эдәби ядкярләре генә күрсәтелгән рәтне сайлап алыгыз (1 балл):

- 1) **«Кыйссаи Йосыф», «Хөсрәү вә Ширин», «Сөһәйл вә Гөлдерсен»**
- 2) «Кыйссаи Йосыф», «Хөсрәү вә Ширин», «Хисаметдин менла»
- 3) «Кыйссаи Йосыф», «Сөһәйл вә Гөлдерсен», «Хәят»

4. Күрсәтелгән образлар арасынан кайсы эсәрдә символ вазифасын үти (1 балл):

- 1) **Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» эсәрендә төш**
- 2) Котбның «Хөсрәү вә Ширин» эсәрендә Хөсрәү
- 3) С.Сараинның «Сөһәйл вә Гөлдерсен» эсәрендә Гөлдерсен

5. Эдәби эсәрдә чагылдырылган вакыт һәм урын бөтенлегенә (1 балл):

- 1) реминисценция
- 2) **хронотоп**
- 3) традиция

6. Гарәп язулы истәлекләр генә булган рәтне билгеләгез (1 балл):

- 1) **«Диване лөгатет-төрк», «Котадгу белек», «Һибәтел-хәкаик»**
- 2) «Диване лөгатет-төрк», «Һибәтел-хәкаик», «Күлтәгин истәлегенә»
- 3) «Һибәтел-хәкаик», «Кыйссаи Йосыф», «Билгә каган истәлегенә»

7. Билгеләмәне игътибар белән укыгыз һәм аңа туры килгән төшенчәне язып куегыз: *«Нигезендә яңача язу, яңа эдәби алымнар яткан, тормышны*

тәртипсез хәлдә – хаос хәлендә сурәтли торган, күп катламлы тормыш модели тудырылган ижәт тибы» (2 балл):

Жавап: **модернизм**

8. Образларны сәнгати яктан катлаулана бару тәртибендә урнаштырыгыз. Жавабыгызда алар алдына куелган саннарны гына үсә бару тәртибендә языгыз (2 балл):

- 1) деталь
- 2) символ
- 3) метафора

Жавап: **132**

ИНСТРУКЦИЯ: Биремнең жавабы булып, саннар тезмәсе генә килә ала. Жавапны буш ара калдырмыйча, өтер яки башка символларсыз языгыз.

II. Әдип ижатына кагылышлы биремнәр (32 балл).

1. «Мин китапның әһәмиятен аңларлык яшыкә житкәндә, халык арасында төрле исемдә байтак кына әсәр укыла иде. Ләкин шулардан мин халыкның рухи хәзинәсен бу китап кадәр баеткан, халык күңеленә шулкадәр көчле тәәсир иткән башка бер китапны белмим. Бу әсәрне йөз еллар буенча безнең борынгы бабаларыбыз укып килгән, безнең әти-әниләребез, апа-абыйларыбыз укып үскән. Мин малай чакта, безнең авылда бу кыйсса иң затлы, иң кыйммәтле китаплардан санала, кияүгә чыкканда, аны кызларга иң кадерле истәлек сыйфатында бүләк итеп бирәләр иде...» Г.Бәширов истәлекләреннән алынган әлеге юлларда кемнең кайсы әсәре турында сүз бара? (2 балл):

Жавап: **Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» әсәре**

2. Кол Гали ижаты әдәбиятның кайсы чорына карый (1 балл):

- 1) Казан ханлыгы чоры
- 2) **Болгар чоры**
- 3) Алтын Урда чоры

3. Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» әсәреннән алынган әлеге өзекең төп фикере нинди? Дөрәс жавапны билгеләгез (2 балл):

*Йосыф әйтте: «Мине газиз сатып алды,
Минем гадәт-холкым аңа ошап калды,
Ул бит мине угълы итеп кабул кылды, -
Атама ничек хыянәт итим имди?»*

*Хыянәтчеләрне Халикъ һич яратмый,
Дошманнарга жәзасыннан кире кайтмый,
Ярдәм сорап килгәннәрне кире какмый,*

Сабыр ит син, курык, аңа сыен имди!».

- 1) сабыр булырга кирәк
- 2) Хыянәтчеләрне Аллаһ яратмый
- 3) **үзеңә яхшылык кылганнарға хыянәт итәргә ярамый, Аллаһ андый кешене гафу итми, сабыр итеп яшәгәннәргә үзенең рәхмәтен һәм ярдәмен ирештерә**

4. Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» әсәреннән алынган әлеге өзектә кайсы образлар символ булып килә? (2 балл):

*Туар кояш, тулган ай һәм унбер йолдыз
Шул төшемдә сәждә кылды миңа төп-төз –
Бу төшемне шулай күрдем, һичбер шиксез,
Йә, әткәем, шул төшемне юра имди.*

Жавап: **кояш, ай, йолдыз, төш**

5. Кол Гали шәхесе белән бәйле төбәкләр урын алган рәтне күрсәтегез (1 балл):

- 1) **Кашан, Болгар, Хәрәзем**
- 2) Хәрәзем, Сарай, Мәскәү
- 3) Казан, Болгар, Хәрәзем

6. Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» әсәре 1839 елда беренче тапкыр кайда басыла? Дөрәс жавапны билгеләгез (1 балл):

- 1) **Казан университеты типографиясе**
- 2) Татарстан китап нәшрияты
- 3) Кәримовлар матбагасы

7. Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» әсәре кайсы жанрга карый? (2 балл):

Жавап: **поэма / кыйсса**

8. Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» әсәреннән алынган әлеге өзектә кулланылган 2 тел-сурәтләр чарасын табып языгыз (4 балл):

*Һәрбер әйткән сүзең туры, үзәк өзгеч,
Буең зифа, сының матур, гәүдәң төп-төз.
Бик зур байлык – аяк-куллар һәм нурлы йөз
Бүләк иткән күк иясе сиңа имди.*

*Кызыл якут кебек синең яңакларың,
Яшь алмадан нәфисрәктер иякләрең,
Бал-шикәрдән татлырактыр иреннәрең, -
Ике ирнең күңлем үртәп тора имди.*

Жавап: **чагыштыру, эпитет **h.б.****

9. Г.Тукайның «Кыйтга» шигырендә лирик геройга бәя бирегез. (5 балл)

*Көчләремне мин кара көннәргә саклый алмадым,
Көннәремнең һичберен дә чөнки ак ди алмадым.*

*Булды юлда киртәләр, эттән күбәйде дошманым,
Чөнки залимнәрне, өстеннәрне яклый алмадым.*

*Кайтмады үч, бетте көч, сынды кылыч – шул булды эш:
Керләнеп беттем үзем, дөнъяны пакъли алмадым.*

10. Әлеге шигырьдә автор нинди фикерләр үткәрә? (6 балл)

Лирик герой дөнъяны үзгәртә, чистарта алмавы өчен сызлана. Дөнъядагы кара көчләр кешене сындыра, каралта, шул яшәешне чистарта алмавы өчен кеше сызлана, ди автор h.б.

11. Г.Тукай ижатына хас 3 сыйфатны, үзенчәлекне атагыз (6 балл).

III. Ижади бирем (10 балл).

«Тормыш ул – серле бер могъжиза...» юлларына нигезләнеп, 16 жөмлэдән ким булмаган күләмдәге инша языгыз.